

Wiadomości Botaniczne 60(1/2): 64–66, 2016

ZARZYŃSKI P., TOMUSIAK R., BORKOWSKI K. *Drzewa Polski. Najgrubsze – Najstarsze – Najstłyniejsze*. Wydawnictwo Naukowe PWN, Lasy Państwowe. Centrum Informacyjne, Warszawa 2016, 495, [1] str. Twarda okładka, format 21,5 × 21,5 cm, cena: 89,90 PLN. Książka wydana przy wsparciu: PGL Lasy Państwowe. ISBN WN PWN 978-83-01-18438-4.

PWN Lasy Państwowe

Dlaczego chronimy stare drzewa? Przecież to działanie skazane na niepowodzenie. Chronimy żywe organizmy, które prawdopodobnie są u kresu swoich lat. Czy dlatego, że były świadkami dawnych, lepszych czasów? Czy dlatego, że potrzebujemy kulturowej ciągłości z przeszłością? Czy może po prostu dlatego, że wciąż istnieją, a skala tempa ich życia jest tak inna od naszej? Być może żaden z wymienionych powodów nie jest najważniejszy. Tak czy inaczej chronimy drzewa, a stare wieloletnie byliny czy rozległe grzybnie opieńki miodowej nie wzbudzają w nas uczuć porównywalnych do pomnikowych dębów... Niezależnie od powodów naszej troski o los najstarszych drzew warto poznać te, które są „naj” (najstarsze, największe, najbardziej charakterystyczne i znane) w naszej okolicy i w kraju. Te znane i potężne są już zazwyczaj turystycznym walorem naszego otoczenia. Te mniej znane, a czasem dość

niepozorne pod względem wymiarów, mogą się stać ciekawym punktem na turystycznej mapie gminy, dzielnicy, miasta czy nadleśnictwa. Jest z czego wybierać. Na terenie naszego kraju żyje obecnie ponad 100 tysięcy drzew pomnikowych. Dzięki ochronie i celowemu działaniu leśników i zarządców terenów do tej liczby będą dochodziły następne wyjątkowe drzewa, czy to w lasach, czy na terenach rolniczych, łąkach, na wsiach i w miastach.

W tym poznaniu najstarszych, największych czy najważniejszych drzew może być bardzo pomocna książka napisana przez pasjonatów drzew Pawła Zarzyńskiego, Roberta Tomusiaka i Krzysztofa Borkowskiego i wydana na początku 2016 roku przez Wydawnictwo Naukowe PWN przy współudziale Centrum Informacyjnego Lasów Państwowych. To na poły albumowe dzieło nie ogranicza się do fotograficznej dokumentacji najważniejszych drzew pomnikowych, o szczególnych walorach przyrodniczych i społecznych, należących do prawie sześćdziesięciu gatunków. Są w nim zamieszczone opisy tych szczególnych drzew, historie z nimi związane, opisy lokalizacji i ich obecnego stanu. Niektóre z dzisiejszych pomników przyrody są uwidocznione na archiwalnych rycinach, co podkreśla różnice pomiędzy skalą ich życia a naszą ludzką historią. Opowieści o drzewach, które znamy, rosnących w naszej okolicy mogą być dla nas niespodzianką. Dla mieszkańców Warszawy drzewo-pomnik przy muzeum „Pawiaka”, okryte klepsydrami pomordowanych, jest zaskakująco niezmiennie. Ten czarny martwy wiąz jest od 2004 roku pomnikiem drzewa, odlewem z brązu. Lipa drobnolistna z Cieletnik była regularnie obgryzana przez pątników zmierzających do Częstochowy, co miało uśmierzać ból zębów. Tego rodzaju opowieści uatrakcyjniają lekturę i wyjaśniają powody wyboru opisywanych drzew.

Książka *Drzewa Polski. Najgrubsze – Najstarsze – Najstłyniejsze* zawiera opis najstarszych drzew 30 gatunków rodzimych (w tym dość

Nieborów
Lubelskie
Najgrubsze Drzewo
Polski
Najstarsze Drzewo
Polski
Najśłynniejsze Drzewo
Polski

245 cm
średnica

660 cm
wzrost

30 cm
średnica

N 52°0'00\"/>

Platan klonolistny z Nieborowa

Dlaczego wyjątkowe?

Ten olbrzymi platan rośnie w parku dworskim tuż obok pięknej rezydencji magnackiej. Pałac w Nieborowie zaprojektował w latach 1695–1697 słynny architekt niderlandzkiego pochodzenia Tylman z Ganneren na zlecenie ówczesnego właściciela tych ziem, prymasa Polski, kardynała Michała Sforza Radziwiłłowego. Ten prestiżowy obiekt kilkakrotnie przechodził z rąk do rąk, aż w 1774 r. przejął go wraz z dobrami nieborowskimi wojewoda wileński – Michał Hieronim Radziwiłł. Bogato wyposażony posiadłość w meble i dzieła sztuki oraz gromadził w niej imponującą bibliotekę. Pałac otacza wspaniały park z barokowym ogrodem zaprojektowanym częściowo jeszcze przez samego Tylmana z Ganneren i rozbudowanym w latach 70. XVIII w. przez Szymona Bonawenturę Zuga. Składa się on z parter kwiatowych i trawnikowej poprzedzielanych kunsztownie przyszytymi żywopłotami z bukszpanu oraz alei lipowej i szpalerów lipowo-grabowych. Od zachodniej strony ogrodu znajduje się okazały kanał, a za nim park kąpielowy. Głównym drzewem pochodzący z okresu rozbudowy tego terenu spacerowego. Na jego pniu znajduje się nadgryziony zębem czasu tabliczka, informująca, że jest ono „piętnastym platanem posadzonym w Polsce w 1770 r.”. Liczy więc 245 lat. Jeżeli to prawdziwa data, nie jest jednak najstarszym drzewem tego gatunku w obecnych granicach Polski. Znaczenie bardziej lewicy okazuje się bowiem platan „Olbrzym” rosnący w miejscowości Chojna (patrz str. 452), jak również i Dobryrycy (patrz str. 454).

Jak wygląda?

Platan ten odznacza się olbrzymią kłonową, kłędą najwyższe gałęzie wznoszą się na wysokość ponad 30 m stojącej tuż obok trójkonfiguracyjnej rezydencji. Potężny pniak z jednej strony gigantyczna, kulista, tumorowata narośl o średnicy znacznie przekraczającej 1 m. Z tego powodu pomiar pierśnicowego obwodu pnia jest utrudniony. Na wysokości 0,8 m (w najwyższym miejscu wynosi na 660 cm. Drzewo to cieszy się doskonałym zdrowiem, o czym świadczą gęsta, ciemna ulistnienie kłona oraz pełny, podbawiony większych ubytków pni.

Jak odnaleźć?

Nieborów jest doskonałą miejscowością turystyczną, a znajdujący się tam park wraz z XVII-wiecznym pałacem (w którym znajduje się dziś oddział Muzeum Narodowego) zalicza się do najciekawszych zabytków i punktów architektonicznych regionu. Wstęp do parku jest płatny. Platan znajduje się tuż za pałacem po prawej stronie budynku. Będąc w okolicy, warto zwrócić uwagę na ok. 7 km na zachód od Nieborowa unikalny romantyczny park Arkadia pochodzący z przełomu XVIII i XIX w., założony przez znaną rodzinę Hieronima Radziwiłła – Helenę z Przysiedzieckich Radziwiłłów.

pospolitych: dębów, sosen, świerków, brzoź, klonów i lip, ale i rzadziej spotykanych: cisów, drzewiastych form jałowców, dereni i in.) oraz 27 gatunków obcego pochodzenia (np. daglezi, żywotników, wejmutek, metasekwoi, mamutowców, glediczii i kasztanów jadalnych). Na szczególną uwagę zasługuje strona graficzna, bogata w ilustracje (przeszło 600 fotografii) oraz informacje podane w postaci schematycznych obrazów. Przy każdym z opisywanych drzew znajduje się piktogram ułatwiający szybkie odnalezienie informacji o wieku, obwodzie, wysokości i położeniu geograficznym, a także schematyczna mapka z zaznaczeniem województwa, w którym dane drzewo się znajduje.

Bohaterowie tej książki zostali uporządkowani według przynależności gatunkowej, więc trudno traktować tę pozycję jako przewodnik turystyczny pozwalający łatwo odnaleźć wartościowe drzewa naszej okolicy. Zabrakło tu mapy występowania poszczególnych pomników, najlepiej z podziałem na województwa. Może uda się to zrealizować w następnych uaktualnionych wydaniach? Jest to chyba jedyne zastrzeżenie do omawianego dzieła.

Na specjalne słowa pochwały zasługują wstępne części książki, w których przedstawiono rys historyczny ochrony sędziwych drzew w Polsce oraz rolę Lasów Państwowych i Polskiego Towarzystwa Leśnego w tym procesie.

Między innymi przywołana jest propozycja prof. Andrzeja Grzywacza, przewodniczącego PTL, dotycząca kategoryzacji drzew pomnikowych.

W *Drzewach Polski...* przede wszystkim pokazano szczegółowo i poddano wnikliwej dyskusji sposoby pomiaru parametrów pomnikowych drzew, ich grubości, obwodu, wysokości, parametrów korony, oceny żywotności i wreszcie cechy o szczególnym znaczeniu – wieku. Dzięki temu czytelnik może mieć zaufanie do danych przedstawionych w opisach poszczególnych sędziwych drzew. Może być nieco zdziwiony wiekiem, którego naukowa estymacja działa jak skuteczna kuracja odmładzająca dla wielu Matuzalemów dębowego rodu. Inaczej patrzymy na legendy o tym, który król siadał w cieniu którego drzewa... Wstępna, teoretyczna część tej publikacji może służyć jako poradnik wykonywania pomiarów drzew o szczególnych wartościach – aktualnych i potencjalnych drzew pomnikowych, drzew lokalnie wartościowych. Jest to część wzbogacona w dobrze skonstruowane rysunki poglądowe, które nie pozostawiają wątpliwości co do miejsca i sposobu wykonywania niezbędnych pomiarów, szczególnie na drzewach rosnących na stoku, pokrytych naroślami, wielopniowych, dziuplastych, posiadających znaczny ubytek masy drzewnej i rosnących na gruncie o antropogenicznie obniżonym poziomie.

Książkę zamykają opisy wybranych drzew historycznych, które jeszcze niedawno żyły na terenie dzisiejszej Polski lub znamy je tylko z przekazów i opowieści. Dla porównania z naszymi skarbami dendroflory pokazano również najślynniejsze drzewa z innych stron świata.

Autorzy są świadomi, że oprócz ponad 300 opisanych drzew rosą wokół nas przedstawiciele dendroflory o znacznych walorach historycznych, ważne dla lokalnych społeczności. Dlatego zachęcają do informowaniu ich o takich drzewach,

aby następne, aktualizowane wydania książki nie informowały tylko o nieubłaganym zanikaniu wcześniej opisanych, ale także o przyjmowaniu do grona „świadków minionych czasów” następnych sędziwych drzew.

Michał ORZECHOWSKI
*Katedra Urządzania Lasu, Geomatyki
i Ekonomiki Leśnictwa
Szkoła Główna Gospodarstwa Wiejskiego
w Warszawie*